

**Zeydî Düşüncede Müteâriz Hadisler Arasında Tercih Sebepleri:
Ahmed b. Süleyman (öl. 566/1191) Özelinde**

Semih YOLAÇAN

Dr., TC. Milli Eğitim Bakanlığı

Eskişehir, Türkiye

Semihyolacan26@gmail.com

orcid.org/0000-0001-8917-002X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Geliş Tarihi / Received: 8 Ağustos / August 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Kasım / November 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2023

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December

Sayı/ Issue: 21 Sayfa /Page: 786-816.

Atıf / Cite as: Yolaçan, Semih. "Zeydî Düşüncede Müteâriz Hadisler Arasında Tercih Sebepleri: Ahmed b. Süleyman (öl. 566/1191) Özelinde [Preference Criteria Among Conflicting Hadiths in Zaidi Thought: A Case Study on Ahmad b. Suleiman (d. 566/1191)]". *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 21 (December 2023): 786-816.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1339711>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>

Preference Criteria Among Conflicting Hadiths in Zaidi Thought: A Case Study on Ahmad b. Suleiman (d. 566/1191)

Abstract

The issue of inconsistency among hadiths poses a significant challenge for scholars in various disciplines who consider hadiths as a source of information and use them for reasoning (istidlāl). This problem has been acknowledged by many muhaddiths engaged in hadith evaluation, leading both Sunni and Shia traditions to develop solutions based on their respective traditions and accumulated knowledge in this field. Consequently, a sub-discipline within the science of hadith, known as 'ilm al-muhtalif al-hadith (the science of conflicting hadiths), has emerged to address and resolve the inconsistencies among hadiths, contributing to a substantial literary legacy in this field. The necessity of drawing upon the rich heritage of the Islamic tradition to address the persistent issue at hand, which remains a problem in contemporary times as it did in the past, is a topic requiring elucidation. Within the realm of the science of conflicting hadiths (Muhtalif al-Hadith), the method of preference (Tadrij) has been identified as one of the means to resolve discrepancies among hadiths. While the prioritization of these methods may vary, it is noteworthy that each discipline turns to the method of preference, underscoring its ubiquity. Therefore, the criteria considered during the process of making preferences among hadiths hold paramount importance. Despite the apparent lack of consensus on the qualitative and quantitative aspects of these criteria, a general consensus can be formed. The act of preference, in essence, constitutes a form of hadith criticism (tarkid of hadith), which is conducted within the framework of both the chain of transmission (sanad) and the text (matn) of the hadith. When employing the method of preference, aspects and reasons related to the text are also taken into account. From this perspective, studies conducted through the lens of the preference method have, historically, provided somewhat of a response to valid criticisms asserting the neglect of textual criticism in the ongoing evaluations of hadiths. In both the Sunni and Shia traditions, scholars have endeavored to resolve these issues within the paradigms of their respective traditions. However, relying solely on one's own tradition may lead to a unilateral perspective and the reinforcement of preconceived notions. To overcome this limitation, it is essential to consider the works of scholars from different traditions and evaluate various methods for addressing the problem. In this context, the works of the scholars affiliated with the Zaidiyyah sect, known for their proximity to Sunni thought within the Shia tradition, hold significant

importance. This study focuses on the preference criteria expressed by the Zaidi muhaddith Ahmad ibn Sulaiman (d. 566/1191) regarding conflicting hadiths. Ahmad ibn Sulaiman, who lived in the sixth century of the Islamic calendar, was a Zaidi jurist and muhaddith. His work, "*Usul al-Ahkam li Adillat (li mesaili)'l al-Halal wal-Haram*" is a crucial source for jurisprudential hadiths and their evaluations. The work is noteworthy in shedding light on the methods employed in interpreting legal (ahkam) hadiths within Zaidi thought and addressing the methods used to reconcile discrepancies among hadiths perceived to be in conflict. Preference (tercih), as a method for resolving conflicts observed among hadiths, is not only an analytical tool but also a stage in the process of interpreting hadiths. However, the lack of consensus on criteria within the historical context of preference activities in the realm of hadith studies presents a notable challenge. Examining preference activities within different intellectual traditions, such as Zaidism, a branch of both Sunni and Shia, contributes in part to addressing this problem. The Zaidi muhaddith Ahmad bin Sulaiman consistently employs the method of preference within his work. The study explores Ahmad ibn Sulaiman's criteria for preference among conflicting *Usul al-ahkam*, categorized under main headings such as "Preferences related to Narrators and Chains of Transmission, Preferences related to the Text of the Hadith, Preference based on Consensus, and Preference for the Precautionary Approach." By examining examples from his work, the study employs inductive, illustrative, and analytical methods to shed light on the methodology of preference within the framework of his book.

Keywords: Hadith, Zaidiyya, Muhtelif al-hadith, Preference, İnterpretation, Ahmad b. Sulaiman, Usul al-ahkam.

Zeydî Düşüncede Müteâriz Hadisler Arasında Tercih Sebepleri Ahmed b. Süleyman (öl. 566/1191) Özelinde*

Öz

Hadisleri bilgi kaynağı olarak kabul edip onlarla istidlâl eden hemen hemen her disiplinin karşılaşmış olduğu en önemli problemlerden biri hadisler arasında

* Bu makale Prof. Dr. Kadir Demirci danışmanlığında, 23.06.2022 tarihinde sunduğumuz Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı'nda hazırlanmış olduğumuz *Usulü'l-Ahkâm Eseri Bağlamında Zeydî Muhaddis Ahmed b. Süleyman'ın (öl. 566/1171) Ahkâm Hadislerini Yorumlama Esasları* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

görülen teâruzdur. Bu problem, hadis değerlendirmesi ile meşgul olan birçok muhaddis tarafından dile getirilmiştir. Bu sebeple gerek Ehl-i sünnet gerek Şîî geleneğe mensup ulema, mensubu buldukları gelenek ve bu alandaki bilgi birikimleri ölçüsünde çözümler ortaya koyma gayreti içerisinde olmuştur. Bunun neticesinde hadisler arasındaki teâruzu giderme konusunda, ulûmu'l-hadis içerisinde muhtelifü'l-hadis ilmi teşekkül etmiş ve bu sahada kayda değer bir literatür miras bırakılmıştır. Geçmişte olduğu gibi günümüz için de sorun teşkil eden bu meselenin çözümünde İslam geleneğinin bu zengin mirasından istifade etmenin gerekliliği izahtan vâreste bir konudur. Muhtelifü'l-hadis ilmi kapsamında, aralarında çelişki olduğu kanaati oluşan hadisler arasındaki ihtilafı giderme yöntemlerinden biri de tercih olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamdaki yöntemler arasındaki sıralaması değişse de her disiplinin, tercih yöntemine müracaat ettiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu sebeple hadisler arasında tercih yapılırken gözetilen ölçütler önem arz etmektedir. Her ne kadar bu ölçütlerin keyfiyet ve kemiyeti konusunda ortak bir sonuca varmak mümkün gözükmesede bu minvalde yapılacak çalışmaların genel bir kanaat oluşturması mümkündür. Hattı zatında tercih ameliyesi bir hadis tenkididir ve hadis tenkidi hadisin hem senedi hem de metni çerçevesinde yapılmaktadır. Tercih yöntemi uygulanırken metin ile ilgili yönler ve sebepler de ele alınmaktadır. Bu zaviyeden bakıldığında tercih yöntemi perspektifinden bakılarak yapılan çalışmalar öteden beri süre gelen hadis değerlendirmelerinde metin tenkidinin göz ardı edildiğine dair haklı eleştirilere bir nebze olsun cevap niteliğinde olacaktır. Bu tarz problemlerin çözümünde Ehl-i sünnet ve Şîî uleması genellikle kendi mensup olduğu geleneğin paradigması çerçevesinde çözümler ortaya koymaktadır. Bu tarz yaklaşımlar sorunlara tek taraflı ve daha dar bir açıdan bakmaya ve aynı zamanda ön kabullerin pekişmesine yol açmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için farklı disiplinlerde yapılmış çalışmaların ele alınması ve çözüm yollarının değerlendirilmesi, bakış açımızın genişlemesine ve yöntem zenginliğinin sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu anlamda Şîa içerisinde Ehl-i sünnet düşüncesine yakınlığı ile bilinen Zeydiyye mezhebine mensup âlimlerin hatırı sayılır çalışmaları göz ardı edilmemesi gereken önemi haizdir. Bu bağlamdan yola çıkarak çalışmamızın konusu Zeydî muhaddis Ahmed b. Süleyman'ın (öl. 566/1191) müteâriz hadisler arasında ortaya koyduğu tercih sebepleridir. Ahmed b. Süleyman, hicrî altıncı asırda yaşamış Zeydî, fakih ve muhaddistir. Onun *Usulü'l-ahkâm li edilleti (li mesaili)'l-halâli ve'l-haram* adlı eseri ahkâm hadisleri ve bu hadislerin değerlendirilmesinden oluşan en önemli eseridir. Eser, Zeydî düşüncenin ahkâm hadislerini yorumlama

yöntemlerine ve aralarında ihtilaf olduğu düşünülen hadisler arasındaki ihtilafı giderme yöntemlerine ışık tutması açısından dikkat çekicidir. Tercih, hadisler arasında görülen ihtilafı çözümlenme yöntemi olduğu gibi aynı zamanda hadisleri yorumlamanın da bir aşamasıdır. Bununla birlikte hadis tarihinde tercih faaliyetindeki kıstaslarda fikir birliğinin sağlanamamış olması ayrıca bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ehl-i sünnet ve Şîa'nın bir kolu olan Zeydiyye gibi farklı düşüncelerdeki tercih faaliyetlerini ele almak bu problemin çözümüne bir nebze olsun katkı sunacaktır. Zeydî muhaddis Ahmed b. Süleyman, eseri içerisinde tercih yöntemine sıklıkla başvurmuştur. Bu çalışmada onun, aralarında ihtilaf olduğu düşünülen ahkâm hadisleri arasındaki tercih kriterleri "Râvî ve İsnad ile İlgili Tercihler, Hadisin Metni ile İlgili Tercihler, İcmânın Tercihi ve İhtiyatlı Olanı Tercih" ana başlıkları altında ve *Usulü'l-ahkâm* adlı eseri çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışmada *Usulü'l-ahkâm* adlı eser içerisindeki tercih örnekleri ele alınarak tündengelim, örneklendirme ve analiz yöntemleri kullanılacaktır. Bu çerçevede çalışmanın muhtelifü'l-hadis ilminin bir yöntemi olan tercih konusunun anlaşılmasına küçük de olsa bir fayda sağlayacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Zeydiyye, Muhtelifü'l-hadis, Tercih, Yorum, Ahmed b. Süleyman, Usulü'l-ahkâm.

Giriş

Tercih, birbiri ile müteâzır olan iki haberden birinin diğerinden üstün olduğunu tespit etmek, üstün olanla amel edip diğerini bırakmak şeklinde tarif edilmiştir.¹ Bu şekilde anlam bakımından birbirine zıt gibi görünen hadislerden, çeşitli sıfatlara sahip olması sebebi ile üstün olanı seçilir ve onunla amel edilir.² Bu sıfatların tespiti konusunda bazı görüşler olmakla birlikte fikir birliği olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Hafîb el-Bağdâdî (öl. 463/1071) on üç tercih sebebi belirtirken³ Irâkî (öl. 806/1404) bu sayıyı 110'a kadar çıkartmaktadır.⁴

¹ eş-Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, thk. Şeyh Ahmed Azv İnaye (Dimeşk: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1419/1999), 2/257.

² Talat Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Rehber Yayıncılık, 1992), "Tercih", 481.

³ Ebubekir Ahmed b. Ali b. Sabit Hafîb el-Bağdâdî, *el-Kıfaye fi ilmi'r-rivaye* (Medine: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 434-437.

Sıfatların sayısındaki bu yelpaze genişliğinden yola çıkarak tercih sebeplerinin belirlenmesinde objektif bir kriterin olmadığını görmekteyiz. Ebû Hanîfe'nin (öl. 150/767) "Bir konuda sahabenin ortak fikir beyanı varsa onu alırım aksi takdirde istediğimi tercih ederim."⁵ sözü de bu görüşümüzü destekler mahiyettedir. Onun talebesi Ebû Yûsuf (öl. 182/798) rivayetler arasında ihtilaf olduğunda tercihini "Ehabbe ileyye- bana daha sevimli geliyor." dediği rivayetten yana kullanmaktadır.⁶ Abdullah b. Mübarek (öl. 181/797) "İnsanların bir konu üzerinde icmâ etmesi benim için Süfyan, Mansur, İbrahim, Alkame ve Abdullah b. Mes'ûd tarîki ile gelen bir rivayetten daha üstündür." derken toplumun genel kabulünü tercih sebebi olarak ifade eder. Vekî b. Cerrâh (öl. 197/812) "Fakih bir râvînin rivayeti bana şeyh bir râvînin rivayetinden daha önceliklidir."⁷ diyerek fakih bir râvînin rivayetini muhaddis bir râvînin rivayetine tercih ettiğini ifade etmektedir. Abdurrahman b. Mehdî (öl. 198/813-14) ise "Hâfızlar şayet bir muhaddisin hıfzı konusunda ihtilaf etmiyorsa o muhaddisin hadisleri ile istidlâl edilir."⁸ diyerek zabt sahibi râvîlerin rivâyetlerini tercih ettiğini belirtmektedir. İmam Şâfiî (öl. 204/820) de "Kendilerine ihtilaf nispet edilip birbirine denk olan iki hadis yoktur. Bu sebeple biz bu iki hadisten esbet (daha sahih) olanına yöneliriz." diyerek tercih konusundaki şahsî kanaatini dile getirmektedir.⁹ Bunun yanında bu sıfatlarla ilgili hiyerarşik düzenlemede de ortak bir karara varılmış değildir.¹⁰ Örneğin Gazâlî (öl. 505/1111), tercih sebeplerini sened ve metin ile ilgili tercih sebepleri ve metin ve sened haricindeki tercih sebepleri olmak üzere iki başlık altında toplar. Sened ve metin ile ilgili tercih sebepleri on yedi tane iken bunların dışında kalan haricî sebepler beş tanedir.¹¹ Süyûtî (öl.

⁴ İsmail Lütfi Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1982) 198' den naklen Irâkî, *Nüket*, (yzm.), Şehit Ali Paşa – 334, v. 36a-37b.

⁵ Celaleddin es-Suyûtî, *Miftahü'l-cenne fi ihticâci bi's-sünne* (Medine: el-Câmiu'l-İslâmiyye, 1989), 49.

⁶ Ebû Yûsuf, *el-Harâc* (b.y: el-Mektebetü'l-Ezheriyye Li't-Türas, ts.), 218.

⁷ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi ilmi'r-rivaye*, 436.

⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi ilmi'r-rivaye*, 435.

⁹ Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *er-Risâle* (Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940), 216.

¹⁰ İsmail Lütfi Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*, 198-199.

¹¹ Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *el-Mustasfâ* (b.y.: Dâru'l-kütübi'l-İlmiyye, 1993), 1/376-378.

911/1505) ise tercih sebeplerini yedi ana başlık altında sınıflandırmayı tercih etmiştir. Bu sıralamayı şu şekilde ifade etmektedir:

Birincisi râvînin durumu, bu başlık altında kırk tercih sebebi zikretmiştir. İkincisi hadis tahammülü ile ilgili sebepler. Bu başlık altında üç alt başlık zikretmiştir. Üçüncüsü hadis rivayetinin keyfiyeti ile ilgili sebepler. Bu başlığın altında on alt başlık zikretmiştir. Dördüncüsü hadisin vürûdunun vakti ile ilgili sebepler. Bu konuda altı alt başlık zikretmiştir. Beşincisi haberin lafzı ile ilgili tercih sebepleri. Bu başlıkla ilgili otuz beş adet alt tercih sebebi zikretmiştir. Altıncısı hüküm ile ilgili tercih sebepleri. Bu başlıkla ilgili dört alt tercih sebebi zikretmiştir. Yedincisi ise haricî sebeplerdir. Süyûtî bu konu ile ilgili tercih sebeplerinin yüzden fazla olduğunu söylemektedir.¹²

Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm* adlı eserinde hadisler arasındaki ihtilâfı giderme konusunda tercih yöntemine sıklıkla başvurmuştur. Tercih, hadisler arasındaki ihtilâfı gidermede bir çözüm yöntemi olduğu gibi aynı zamanda hadisleri yorumlama ameliyesini de içermektedir.¹³

Zeydiyye kültüründe ahkâm hadisleri arasında tercih sebeplerinin neler olduğu ve bunların ne şekilde düzenlendiğine dair bir çalışma tespit edemedik. Ahmed b. Süleyman'ın *Usulü'l-ahkâm* adlı eserinin satır aralarında hadisler arasındaki tercihlere rastlamaktayız. Bu tercihlerden elde ettiğimiz bilgilerden yola çıkarak Ahmed b. Süleyman'ın tercih sebeplerine ve bunların nasıl bir hiyerarşiye tabi tutulduğuna dair ipuçlarına ulaşmaktayız. Zeydî kültürün önemli bir temsilcisi olan Ahmed b. Süleyman'ın *Usulü'l-ahkâm* adlı eserinden hareketle Zeydî düşüncede ahkâm hadisleri arasındaki tercih sebepleri ve bu sebeplerin taksiminde göz önünde bulundurulmuş prensiplere ışık tutmamız mümkündür. Biz, bu çalışmamızda, onun yapmış olduğu yorumlardan ve varmış olduğu hükümlerden yola çıkarak onun delâlet yönünden birbiri ile zıt görünen hadislerden birini tercih ederken kullanmış olduğu kıstasları tespit etmeye çalıştık. Tespitlerimizi Râvî ve isnad ile ilgili tercihler, Hadisin metni ile ilgili tercihler, İcmânın tercihi ve İhtiyatlı olanı tercih şeklinde dört ana başlık altında sıralamamız mümkündür:

¹² Celaleddin es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (b.y.: Dâru Tibe, ts.), 2/655-659.

¹³ Mehmet Özşenel, *Ebû Yûsuf'un Hadis Anlayışı* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2011), 143.

1.Râvî ve İsnâd İle İlgili Tercihler

Usulü'l-ahkâm içerisinde Ahmed b. Süleyman'ın râvî ve isnâd ile ilgili tercih sebepleri, râvînin özellikleri ile ilgili tercih sebepleri, meşhur hadislerin tercihi ve merfû rivayetlerin mevkuf olan rivayetlere tercih edilmesi şeklinde üç alt başlık halinde sınıflandırılabilir.

1.1. Râvînin Özellikleri İle İlgili Tercih Sebepleri

Ahmed b. Süleyman, muhaliflerinin istidlâl etmiş olduğu rivayetlerdeki râvîlerin bazı kusurlarını tespit ettiğinde kusur içermediği kanaatine vardığı diğer hadisleri delil olarak kullanmaktadır. Bu kusur bazen râvî isimlerinin ihtilafından kaynaklanmaktadır. Örneğin Ahmed b. Süleyman, çok suyun necaset tutmayacağına dair rivayetlerdeki çok su ifadesini Buda'a kuyusu gibi akarsu niteliğinde olan kuyulara hamletmekte ve durgun suyun miktarı ne olursa olsun necaset tutabileceği kanaatindedir. Farklı düşüncede olanların istidlâl etmiş olduğu "Su, iki kulle miktarına ulaştığında pislik tutmaz."¹⁴ hadisi hakkında:

Muhaliflerimiz bu hadisin zahiri ile amel ediyorlar. Bu rivayet birçok yönden zayıftır. eleştirisini dile getirdikten sonra bu zayıflıklardan birinin seneddeki râvî isimlerindeki ihtilaf olduğunu söyler. Zira Velid b. Kesîr bu hadisi kimi yerde Muhammed b. Abbâd b. Cafer el-Mahzûmî'den, diğerinde Muhammed b. Cafer b. ez-Zübeyr Zübeyrî'den, başka bir yerde Abdullah b. Abdullah b. Ömer el-Mükebbir'den, bir başka yerde kardeşi Abdullah b. Abdullah b. Ömer el-Musağğir'den rivayet etmektedir.¹⁵ Ahmed b. Süleyman râvî isimlerindeki bu farklılıkları seneddeki bir ızdırab olarak yorumlamış olmalıdır. Fakat farklı râvî isimlerinin zikredilmesi, rivayetin farklı tarîklerinin olduğu düşüncesini akla getirmektedir. Bu durumda Ahmed b. Süleyman'ın senede ızdırab olduğu düşüncesi isabetli gözükmemektedir. Zira bu rivayet sadece Velîd b. Kesîr'den değil farklı tariklerden de rivayet edilmektedir.¹⁶

¹⁴ Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992). , "Tahâret", 33.

¹⁵ Ahmed b. Süleyman Ebu'l-Hasen, *Usûlu'l-ahkâm el-câmi' li-mesâilî'l-helâli ve'l-haram* (San'a: Mektebetü Bedr, 2004), 1/10; Bu konu ile ilgili ayrıca Mahatvarî tahkikli baskının aynı sayfasındaki 5 nolu dipnota da bakılabilir.

¹⁶ Örneğin bu hadis Ebû dâvûd'un *Sünen*'inde, Musâ b. İsmâil, Hammâd, Âsım b. Münzir, Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Ömer tarîki ile gelmektedir

Ahmed b. Süleyman'ın râvînin özellikleri çerçevesindeki tercihinin bir diğer sebebi bir râvînin konu hakkında diğer râvîden daha bilgili, konuya daha vâkıf olmasıdır. Ahmed b. Süleyman, İbn Ömer'den gelen bir rivayet sebebiyle bir kişinin kölesini azad etmeyi mehir olarak kabul ettiği takdirde azad etmeden önce onunla zifaf edebileceği kanaatindedir. Nitekim Hz. Peygamber, Benî Mustalık gazvesinde Cüveyriye'yi, azad edilmesini mehir olarak kabul ederek nikâhına almıştır.¹⁷

Ebû Hanife'ye göre bu durumda zifaf caiz değildir erkeğin mehir vermesi gereklidir.¹⁸ Bu konuda Hz. Âişe'den gelen rivayet şöyledir:

“Cüveyriye binti Hâris, ya Sabit b. Kays'ın veya İbn Ömer'in hissesine düşmüştü. Mükâtebe¹⁹ yapmak istedi ve bu konuda yardım talebi ile Hz. Peygamber'e geldi. Hz. Peygamber: 'Bunun sana bir faydası var mı? Ben senin mükâtebe bedelini ödeyeyim ve seninle evlenelim (ne dersin?)' buyurdu. Cüveyriye: 'Evet.' deyince Hz. Peygamber: 'Ben de öyle ise bunu yaparım.' buyurdu.”²⁰

Azad etme vaadi gerçekleşmeden zifafa girmenin caiz olmadığına delil olarak gösterilen bu haber hakkında Ahmed b. Süleyman şu yorumu yapar:

Abdullah b. Ömer bu konuya Hz. Âişe'den daha vâkıftır. Çünkü Cüveyriye onun hissesine düşmüştü.²¹

Bu şekilde Abdullah b. Ömer'in Hz. Âişe'den bu konuda daha bilgili olduğu kanaatine varan Ahmed b. Süleyman, tercihini İbn Ömer'den gelen rivayetten yana kullanmıştır. Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığına göre Cüveyriye validemiz ilk önce Abdullah b. Ömer'in hissesine düşmüş iken Cüveyriye Hz. Peygamber'e gelerek bu durumdan kurtulmak için mükâtebe yapmak istemiş ve hâdis bu şekilde gelişmiştir. Ahmed b. Süleyman bu sebeple Abdullah b. Ömer'in,

ve Elbânî'nin hadis hakkında sahih hükmü verdiği belirtilmektedir. Bk. Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 33, 65 nolu hadis.

¹⁷ Ebû Cafer et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr* (y.y: Âlemü'l-Kütüb, 1994), 4/20.

¹⁸ et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 4/21.

¹⁹ Kölenin hürriyete kavuşmak için efendisiyle anlaşma yapması anlamında fıkıh terimi. Bk. Fahrettin Atar, “Mükâtebe”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/530-532.

²⁰ et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 3/21.

²¹ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/485-486.

hissesine düşen cariyeye hakkındaki muameleye diğerlerinden daha çok vakıf olacağını düşünmüş olmalı ve tercihini bu yönde kullanmış olmalıdır.

Râvînin ömrünün sonlarına doğru zihin bulanıklığı yaşaması ve rivayetleri karıştırması Ahmed b. Süleyman'ın hadisler arasındaki tercihinde etkili bir faktör olarak görülmektedir. Onun bu tercihi, hadis usulünün genel kabullerine paralel bir yaklaşım arz etmektedir. Örneğin kölenin velayeti konusunda Hişam b. Urve tarîki ile gelen:

“Hz. Aişe, Hz. Peygamber’e: ‘Ya Rasûlallah! Berire’nin satışını ancak velâyetinin kendilerinde kalması şartı ile kabul ediyorlar. Ne yapayım?’ diye sorunca Hz. Peygamber: ‘Onların şartını kabul et. Velâyet azad edene aittir.’ dedi.”²² şeklindeki rivayet hakkında Ahmed b. Süleyman:

“Hişam b. Urve’nin ömrünün sonlarına doğru aklının karıştığı bilgisi verilmektedir.” der²³ ve bu hadis yerine “Velâyet akrabalık bağı gibi bir bağıdır. Satılmaz ve hibe edilmez.”²⁴ rivayetini tercih eder. Fakat bu tercih sebebinin isâbetli olduğunu söylemek pek de mümkün gözükmemektedir. Çünkü Zehebî’nin *Siyeru âlâmi’n-nübelâ*’sında İbnü’l-Kattân’ın (öl. 628/1231) Hişam b. Urve hakkında “Ömrünün sonlarına doğru zihni karıştı.” dediği bilgisi bulunmakla birlikte Zehebî, Hişam b. Urve ve bu söylenenler hakkında şöyle demektedir:

Kendisi tam bir hüccettir. Hafız Ebû’l-Hasen b. el-Kattân’ın ve Süheyl b. Ebû Salih’in (öl. 138/756) onun hakkında söylemiş olduğu ihtilat sözünün hiçbir ehemmiyeti yoktur. İbnü’l-Kattân’ın yaşı ilerlediğinde zihni eski keskinliğini kaybetmiştir. Yaşlandığında, hafızası gençliğindeki duruluğunu yitirmiştir. Hiç kimse hatadan ve unutmaktan berî değildir. Ufak tefek karışırmalar kişinin zabtına zarar vermez. Ancak ihtilat seviyesindeki karışıklık zabta zarar verir. Fakat Hişam b. Urve’de bu durum kesinlikle söz konusu değildir. *Muvattâ*’da, sahihlerde ve sünenlerde geçen rivayetlerinin hepsi de hüccettir.²⁵

²² Muhammed el-Büstî İbn Hibbân, *Sahîh-u İbn Hibbân* (Beirut: Müessesetü er-Risâle, 1988), “Hibe”,7.

²³ Ahmed b. Süleyman, *Usulü’l-ahkâm*, 2/153.

²⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs İmam Şâfiî, *Müsned* (Beirut-Lübnan: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1980) , 1/338.

²⁵ Şemseddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Zehebî, *Siyer-u â’lâmi’n-nübelâ* (Kâhire: Dâru’l-Hadîs, 2006), 6/210.

1.2. Merfûnun Mevkûfa Tercih Edilmesi

Ahmed b. Süleyman'ın, hadisler arasında tercih yaparken, genel uygulamayı esas alarak merfû' hadisi mevkuf hadise tercih ettiği görülmektedir. Ahmed b. Süleyman, Hz. Peygamber'in Hacerü'l-esved'e istilâm edinceye kadar telbiyeye devam ettiğine dair bir rivayeti²⁶ naklettikten sonra telbiyenin bundan önce bırakılacağını düşünenlerin²⁷ delil olarak kullandığı "Hz. Aîşe Mekke çadırlarını gördüğünde telbiyeyi bırakırdı."²⁸ rivayeti hakkında şu yorumu yapmaktadır:

Hz. Peygamber'den gelen hadis Hz. Aîşe'den gelenden daha üstündür.²⁹

Ahmed b. Süleyman, kıran haccı yapan kişinin iki tavaf ve iki sa'y yapması gerektiği görüşündedir. Bu konuda Hz. Ali'nin kıran haccı yaptığını ve bu sırada iki tavaf ve iki sa'y yaptığını ardından "Hz. Peygamber'i böyle yaparken gördüm." şeklindeki rivayeti ile istidlâl eder.³⁰ Kıran haccına niyet edenler için bir tavaf ve bir sa'yin yeterli olduğunu düşünenler delil olarak İbn Ömer'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği:

"Hac ile umreyi bir arada yapanlara bir tavaf ve bir sa'y yeterlidir."³¹ mealindeki rivayet hakkında şu yorumu yapmaktadır:

Bu rivayet aslında İbn Ömer'e ait mevkuf bir hadistir. Fakat hata ile Hz. Peygamber'e ref edilmiştir.³²

Bu hadisin merfû' değil mevkuf bir hadis olduğu konusunda et-Tahâvî de Ahmed b. Süleyman'ı doğrular mahiyette şu bilgiyi vermektedir:

Bu rivayetin râvîlerinden olan ed-Derâverdî hatâen bu rivayeti Hz. Peygamber'e ref etmiştir.³³

²⁶ Ebûbekir İbn Ebî Şeybe, *Musannef* (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), "Hac", 201.

²⁷ İmam Mâlik telbiyenin daha önce bırakılacağı düşüncesindedir. Bk. Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *el-Bidâyetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004), 2/105.

²⁸ Ahmed b. el-Hasen el-Hârûnî, *Şerhu't-Tecrîd* (San'a: Merkezü'l-Bühûs ve't-Türasi'l-Yemenî, 2006), 2/189. Bu rivayete diğer kaynaklarda rastlayamadık.

²⁹ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/357.

³⁰ Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer Dârakutnî, *Sünenü Dârakutnî* (Beyrut: Müessesetü er-Risâle, 2004), "Hac",1; Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/362.

³¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, 9/223.

³² Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/359.

1.3. Ma'ruf ve Meşhurun Tercih Edilmesi

Ahmed b. Süleyman, ma'ruf ve meşhur kelimelerini râvîleri meçhul olmayan, daha çok tanınan, ümmet tarafından genel kabul görmüş ve fakihler tarafından daha çok bilinen râvîler ve rivayetler için kullanmış ve bu tür hadisleri diğerlerine tercih etmiştir.³⁴

Örneğin Ahmed b. Süleyman, Süheyl b. Ebî Salih babasından o da Ebû Hüreyre'den naklettiği "Hz. Peygamber şahitle birlikte yemine hükmetti."³⁵ rivayeti ile istidlâl ederek şahit ile birlikte yemin edilmesinin de gerekli olduğu düşüncesindedir. Fakat Süheyl'in zayıf olduğuna dair tenkitler bulunmaktadır. Ahmed b. Süleyman bu tenkidi şu şekilde ele alır ve kendisini muhaliflerine karşı şöyle savunur:

Süleyman b. Bilal'den rivayet edildiğine göre o Süheyl'e: "Rebîa senden şu şekilde rivayet ediyor." dediğimde: 'Benden bu şekilde rivayet ettiyse öyledir.' dedi." şeklindeki bilgiden yola çıkarak Süheyl zayıftır denirse şöyle cevap veririz:

Süheyl'in rivayet ettiği şeyleri unutmuş olması mümkündür fakat sika râvîler ondan rivayet ettiğinden dolayı bu unutma onun hadislerinin sâkit olmasını engeller. Süheyl'in Seyf b. Süleyman el-Mekkî, Kays b. Sa'd, Amr b. Dînar tarîki ile rivayet etmesi konusunda 'Kays b. Sa'd'ın Amr b. Dînar'dan rivayet ettiği bilinmemektedir.' şeklinde ta'n edilirse şöyle cevap veririz:

Siz atların zekâtı konusunda Ğûrak'ın Ca'fer'den rivayet etmiş olduğu bir rivayet³⁶ ile istidlâl ediyorsunuz. Sizin ihticâc ettiğiniz rivayetteki Ğûrak, meçhul bir şahıstır ve râvîler tarafından

³³ et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 2/197.

³⁴ Bu konuda bk. Semih Yolaçan, *Usulü'l-Ahkâm Eseri Bağlamında Zeydî Muhaddis Ahmed b. Süleyman'ın (öl. 566/1171) Ahkâm Hadislerini Yorumlama Esasları* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 112.

³⁵ Ebû Dâvûd, "Akdiye", 21.

³⁶ Bu rivayet "Otlayan her at için bir dinar verilir." şeklindedir. *Mu'cemü'l-evsat*'ta bu rivayet ve öncesindeki rivayet için "Bu iki hadîsi Ca'fer b. Muhammed'den sadece Ğûrak el-Cu'fi nakletmiş ve Leys b. Hammâd bu hadislerde teferrüd etmiştir." bilgisi bulunmaktadır. bk. Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, 7/338; Bir başka kaynakta ise yine Dârekutnî bu rivayet ve Ğûrak hakkında "Ğûrak, Ca'fer'den rivayetinde teferrüd etmiştir ve o gerçekten zayıftır." demektedir. bk. Ebû'l-Fadl Zeynüddin el-İrâkî, *Zeylû Mizâni'l-i'tidâl*, thk. Ali Muhammed Muavvad ve Adil Ahmed Abdülmevcûd (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1416/1995), 57.

bilinmemektedir. Bizim tercih ettiğimiz rivayetin ravisi Gays b. Sa'd ise râvîler tarafından bilinmektedir ve meşhurdur.³⁷

Bu savunma Ahmed b. Süleyman'ın tercihlerinde ma'ruf olan râvîyi önceliğini göstermektedir.

İmam Şafiî, cizyenin sadece ehli kitaptan alınacağı görüşündedir.³⁸ Ahmed b. Süleyman ise Acemin müşriklerinden ve İslâm'ı kabul etmeyen ve zimmî olmayı kabul eden ehli kitaptan cizye alınır görüşünü benimsemektedir. Ahmed b. Süleyman delil olarak Hz. Peygamber'in hicret eden bir mecûsiden cizye kabul ettiğine dair bir rivayet³⁹ ve Abdurrahman b. Avf'ın Hz. Peygamber'den rivayet ettiği "Onlara ehli kitaba davrandığınız gibi davranın."⁴⁰ hadisini kullanır. Bu konuda İmam Şafiî'nin delil olarak kullandığı Hz. Ali'ye izafe edilen "Mecûsiler aslında kitap ehli idi. Bu kitaplarını değiştirdiler ve o değiştirdikleri kitap üzere hareket ettiler."⁴¹ mealindeki rivayet hakkında:

Bu hadisi bilmiyoruz. Çünkü onlar ateşe taparlar ve bu sebeple putperestlere benzerler. Abdurrahman b. Avf'tan gelen rivayet daha meşhurdur ve ümmet tarafından da genel kabul görmüştür.⁴² şeklinde yorum yaparak daha bilinen rivayeti tercih ettiğini ifade etmiştir.

Ahmed b. Süleyman, hadisler arasında tercih yaparken duruma göre bazı kişileri öncelikli olarak göz önünde bulundurmıştır. Bu durum kimi zaman Hz. Ali'yi ön plana çıkartırken, kimi zaman ev halkını öncelemektedir. Kimi zaman da fakihliği ile tanınmış sahabileri öne çıkartmaktadır. Meşhur ve ma'ruf tabirlerinin Ahmed b. Süleyman tarafından hem râvî hem de rivayet için kullanıldığı göz önüne

³⁷ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 2/348; Gays b. Sa'd hakkında *Tehzîbü'l-kemâl*'de şu bilgilere yer verilmiştir:

"Mekkeli'dir. Künyesi Ebû Abdilmelik veya Ebû Abdillah el-Habeşî de denilmiştir. Fakîhtir, az rivayet etmiştir, sikadır. 117 veya 119 senesinde vefat etmiştir. Tirmîzî hariç diğerleri kendisinden rivayet etmiştir." Yusuf b. Abdurrahman el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl* (Beyrut: Müessesetü er-Risâle, 1400/1980), 24/47-49.

³⁸ Ebû Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990), 7/389-390.

³⁹ Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih* (Beyrut: Dâru ibn-i Kesir, 1987), "Cizye", 1.

⁴⁰ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta* (el-İmârât: Müessesetü Zâyid b. Sultan Âli Nihyân li'l-Â mâli'l-Hayriyye ve'l-İnsâniyye, 2004), "Zekât", 24.

⁴¹ eş-Şâfiî, *el-Ümm*, 4/183.

⁴² Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 2/497-498.

alındığında tercih konusunda öncelikli kişilerin bu başlık altında değerlendirilmesi doğru olacaktır kanaatindeyiz.

1.3.1. Hz. Ali'nin Önceliği

Ahmed b. Süleyman, Hz. Ali'den nakledilen mevkuf bir haberde öğle, ikindi, akşam namazlarında farzların son iki rekâtında, yatsı namazının ise son rekâtında üç kere "Sübhanallahi ve'l-hamdü li'llahi ve lâ ilâhe illallahü ve'llâhü ekber." duasının okunacağını nakletmektedir.⁴³ İmam Şafîî ise bu durumda kıraatten başka şeyin caiz olmadığı görüşündedir.⁴⁴ Bu görüş hakkında Ahmed b. Süleyman şu açıklamayı yapmaktadır:

Bize göre Emîru'l-mü'minîn Ali, Hz. Peygamber'in makamındadır. Hz. Peygamber'den bizzat görmediği bir konuda kendi görüşüne göre ictihad etmesi mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber: "Beni nasıl namaz kılıyor gördüyseniz siz de öyle namaz kılın." demiştir. Ali, Hz. Peygamber'in namazını insanlardan en iyi bilendir. İmam Şafîî delil olarak "Fatiha okunmayan her namaz eksiktir." rivayetini kullanmaktadır. Bu rivayet onun için delil olamaz. Çünkü hadiste "Her rekâtında Fatiha okunmayan namaz eksiktir." denilmemiştir.⁴⁵

Ahmed b. Süleyman, Hz. Ali'den gelen mevkuf haberler⁴⁶ ile istidlâl ederek on gün geçtikten sonra seferîliğin biteceği görüşündedir. Bu rivayetlerin ardından bazılarının "bugün çıkarım, yarın çıkarım" şeklinde erteleyenlerin bir ay da geçse seferîliğin bitmeyeceği görüşünde olduğu bilgisini verir. Bu görüşte olanlar delil olarak İbn Ömer'in Azerbaycan'da altı ay kaldığı ve bu altı ay zarfında namazlarını kısalttığına dair rivayet⁴⁷ ile Enes'in Neysabur'da iki sene kaldığını bu iki sene boyunca namazını kısaltarak kıldığını bildiren rivayeti⁴⁸ almaktadır.

Ahmed b. Süleyman bu rivayetleri analiz ederken:

Hz. Ali'nin sözü bu ikisinin amelinden daha kuvvetlidir;⁴⁹ diyerek Hz. Ali'nin rivayetini tercih konusunda önceliğini belirtmektedir.

⁴³ el-Hârûnî, *Şerhu't-Tecrîd*, 1/160.

⁴⁴ eş-Şafîî, *el-Ümm*, 1/129.

⁴⁵ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/126-128.

⁴⁶ bk. İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, 2/208.

⁴⁷ Abdürrezzak, *el-Musanef* (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1403), 2/533.

⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, 1/442.

⁴⁹ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/169-170.

Ahmed b. Süleyman, "Bir müşteri satın aldığı cariye ile ilişkiye girdi. Ardından cariyenin kusurlu olduğunu fark etti. Bu durumda Hz. Ali cariyenin satın alan kişide kalmasına, satıcının da kusura bedel olarak fiyatın onda birini geri iade etmesine hükmetti."⁵⁰ rivayeti ile istidlâl ederek şu hükme varır:

Bir kişi satın alma esnasında o aldığı şeyin kusurlu olduğunu fark etmez o malı kullandıktan sonra fark ederse satan kişi bu ayıbı tazmin eder. Mal geri iade edilmez.⁵¹ İmam Şâfiî'ye göre ise şayet cariyeye bakire değil ise kusurundan dolayı geri iade edilir.⁵²

Ahmed b. Süleyman, kendi hükmünün sebebini şu şekilde açıklar:

Çünkü bu durum alışverişin feshi demektir. Bu durumda satın alan kişi satıcının mülkünde olan cariye ile ilişkiye girmiştir. Bu sebeple her ilişkisi için ya mehir ya da had gerekecektir. Bu durumda İmam Şâfiî'nin sözünün fasid olduğu görülecektir.⁵³

Bu açıklamanın ardından Ahmed b. Süleyman kendi hükmüne karşı gelebilecek itirazı şu şekilde dile getirir:

Bu konuda Hz. Ömer'in, "Cariye şayet bakire ise iade edilir ve kıymetinin onda biri iade edilir, şayet dul ise kıymetinin onda birinin yarısı iade edilir."⁵⁴ şeklinde bir hükmü var denirse şöyle deriz:

Ali kendisine tabi olmaya daha layıktır. Onun sözü bizim için hüccettir. Başkasının sözü bu konumda değildir.⁵⁵

Ahmed b. Süleyman'ın bu hükümleri verirken başka delillere de başvurduğu görülmektedir. Örneğin yukarıda bahsi geçen kusurlu cariyenin satışı konusundaki hüküm ile ilgili olarak İmam Şâfiî'nin hükmünün geçersizliğini, bu durumda had ve mehir gerekeceğini düşünerek reddetmektedir. Hz. Ömer'in rivayeti ile ilgili ise ayrıca şunları söylemektedir:

Bu konuda Hz. Ömer'i destekleyen İbn Mes'ûd'un rivayetinden başka bir rivayet mevcut değildir. Bu ikisinden başka bu hükmü veren olmamıştır. Böyle olunca Ali'nin sözü icmâ makamındadır.⁵⁶

⁵⁰ el-Hârûnî, *Şerhu't-Tecrîd*, 4/90.

⁵¹ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 2/62-63.

⁵² el-Mâverdi, *el-Hâvî el-Kebîr*, 5/253; Ebû Mahammed b. el-Hüseyn el-Ferrâ, *et-Tehzîb fi fıkhi li İmâm e'ş-Şâfiî* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 3/446.

⁵³ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 2/63.

⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/345.

⁵⁵ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 2/63.

Her ne kadar bu şekilde açıklamalar yapsa da Ahmed b. Süleyman'ın Hz. Ali'den gelen rivayetler ile istidlâl etme konusunda aceleci davrandığı ve bazı ayrıntıları gözden kaçırdığı görülmektedir. Nitekim Beyhakî (öl. 458/1066), Ahmed b. Süleyman'ın delil olarak kullandığı Hz. Ali'den gelen rivayet hakkında şunları söyler:

Bu konudaki Hz. Ali rivâyeti mürseldir. Ali b. Hüseyin ile diğer râvîler arası kopuktur. Ali b. Hüseyin dedesi Ali b. Ebû Talib ile görüşmemiştir. Bu rivayetin diğer tarîki ise Müslim b. Halid, Cafer'den, o babasından, babası dedesinden, o Hüseyin b. Ali'den o da Ali b. Ebû Talib'den şeklindedir. Aynı şekilde bu tarîk de mahfûz değildir.⁵⁷

1.3.2. Ev Halkının Önceliği

Hz. Peygamber'in daha özel, mahrem denilebilecek hususları hakkında Ahmed b. Süleyman'ın, Hz. Âişe ve Hz. Meymûne gibi Hz. Peygamber'in eşlerinden gelen rivayetleri tercih etmeyi prensip edindiği görülmektedir. Örneğin Ebû Huzeyfe'den rivayet edilen Hz. Peygamber'in ayakta bevlettiğine dair rivayetleri⁵⁸ zarurete hamletmekle birlikte ayakta bevletmenin uygun olmadığı görüşünde olan Ahmed b. Süleyman, Hz. Âişe'den gelen şu rivayetleri delil olarak kullanmıştır:

"Hz. Peygamber kendisine Kur'an indiğinden beri asla ayakta bevletmemiştir."⁵⁹

"Kim sana Hz. Peygamber ayakta bevletmiştir derse onu doğrulama."⁶⁰

Ahmed b. Süleyman Hz. Peygamber'in hanımı olması sebebi ile Hz. Âişe'nin bu duruma daha vakıf olacağını düşünerek bu hükme varsa da Hz. Âişe bu rivayetinden dolayı eleştirilmiştir. Örneğin Tahâvî bu rivayetler hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Ebu Huzeyfe'den gelen bu rivayet ayakta bevletmenin mübah olduğunu göstermektedir ve Hz. Âişe'den gelen rivayetten daha üstündür. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in necaset konusundaki hassasiyet

⁵⁶ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 2/63.

⁵⁷ Ebû Bekir el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra* (Lübnan-Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 5/526. Burada Beyhakî, "mahfuz" ifadesini şâz hadîsin zıddı olarak kullanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Fakat bunun yanında "makbul olmayan hadîs" anlamında kullanmış olması da mümkündür.

⁵⁸ bk. Buhârî, "Vudû", 62; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 12; Tirmîzî, "Tahâret", 9.

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 41/495.

⁶⁰ İbn Mâce, "Tahâret", 14.

ve titizliğini dikkate alarak bunu söylemiştir. Ebu Huzeyfe ise bu olayın Medine’de yani Kur’an’ın Hz. Peygamber’e nazil olmasından sonra meydana geldiğini haber vermektedir. Ayakta bevletmek bu habere göre mubahtır. Ayakta bevleden kişi üzerine necaset bulaşmamasına dikkat etmelidir.⁶¹

Ahmed b. Süleyman, İmamiye’nin cünüp olarak sabahlayanın oruç tutamayacağı düşüncesinde olduğu bilgisini vermektedir.⁶² Bu konuda delil olarak Ebû Hüreyre’den gelen:

“Cünüp olarak sabahlayanın orucu yoktur.”⁶³ rivayetini kullanmaktadırlar. Ahmed b. Süleyman bu rivayet hakkında şu yorumu yapmaktadır:

Bu rivayet Hz. Âişe’ye ulaştığında o bu rivayeti reddetmiştir ve:

“Hz. Peygamber ihtilam olmaksızın cünüp olarak sabahlardı ve oruç tutardı.” demiştir. Bu açıklama Ebû Hüreyre’ye söylendiğinde o da:

“Ben bunu Fadl b. Abbas’tan duymuştum.” demiştir.⁶⁴

Ahmed b. Süleyman’a göre ihramlı iken evlilik caiz değildir. Bu konuda delil olarak kullandığı rivayetlerden biri:

“İhramlı evlenemez, evlendirilemez, dünürlük yapılamaz.”⁶⁵ hadisidir. Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Yûsuf, ihramlı olarak evlenmede bir sakınca olmadığı kanaatindedir. Delil olarak ise İbn Abbas’tan rivayet edilen:

“Hz. Peygamber, Meymûne ile ihramlı iken evlendi.”⁶⁶ rivayetini göstermektedirler.⁶⁷

Ahmed b. Süleyman, bu rivayet hakkında şu tahlili yapmaktadır:

Bu rivayetin aksine Meymûne’den nakledilen: “Biz Hz. Peygamber ile Mekke dönüşü Seref denilen mevkide⁶⁸ ihramdan çıkmış iken

⁶¹ Bk. et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 4/267. Geniş bilgi için bk. İlhan Altaş, Özsoy Abdulvahab, “Hz. Âişe’ye Yöneltilen Eleştiriler”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/18 (2022), 629-659.

⁶² Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/313-314.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 12/347.

⁶⁴ Buhârî, “Savm”, 25; Ebû İshâk Ya’kûb İbn Râhûye, *Müsned* (Medîne: Mektebetü'l-Eymân, 1412/1991), 2/501.

⁶⁵ Müslim, “Nikâh”, 5.

⁶⁶ Nesâî, “Nikâh”, 37.

⁶⁷ et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 2/268.

evlendik.”⁶⁹ rivayeti vardır. Bu rivayete göre bizim görüşümüz daha doğrudur. Zira bu durumu en iyi bilecek kişi Meymûne’dır. Ayrıca Râfî’den de bu nikahın ihramlı değilken kıyıldığına dair rivayet vardır. Râfî de bu evlilik konusunda elçilik yapmıştır. Dolayısı ile konuya diğerlerinden daha vâkıftır.⁷⁰

Bu şekilde Ahmed b. Süleyman, ev halkından olan ve hadisenin birinci derecede muhatabı olarak Meymûne’nin konuya daha hâkim olduğu sonucuna vararak ondan gelen rivayeti İbn Abbas’tan gelen rivayete tercih etmiştir.

1.3.3. İleri Gelen Sahabenin Önceliği

Ahmed b. Süleyman, hadisler arasında tercih yapma durumunda kaldığı bazı konularda, Hz. Peygamber’e yakınlığı veya fakih yönü ağır basması ile tanınan sahabileri ön planda tutmaktadır.

Örneğin Ahmed b. Süleyman, mestler üzerine meshetmenin mensuh olduğu düşüncesindedir. Bu konuda delil olarak kullandığı rivayetlerden biri İbn Abbas’tan gelen şu rivayettir:

“Hz. Peygamber mestlerin üzerine meshetmişti. Mest üzerine meshin Mâide suresinin inişinden önce mi sonra mı olduğu kendisine sorulunca İbn Abbas şöyle dedi: ‘Hz. Peygamber, Mâide suresinden sonra mest üzerine meshetmemiştir. Bu sebeple bir merkebin sırtına dokunmak mest üzerine meshetmekten bana daha sevimli gelir.’”⁷¹

Bu durumun mensûh olmadığı görüşünde olanlar ise Cerir b. Abdullah’tan gelen “Mâide sûresinin inişinden sonra İslâm’a girdim ve Allah Rasûlü’nün mestlerin üzerine meshettiğini gördüm.”⁷² rivayetini delil olarak göstermektedir. Ahmed b. Süleyman bu rivayetin zayıf olduğu düşüncesini belirttikten sonra şu yorumu yapar:

⁶⁸ Mekke’ye altı ila on iki mil kadar uzaklıkta bir yer adı. Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-büldân*, 3/212.

⁶⁹ Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ, *es-Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Dâru İhyâ’it-Turas, ts.), “Hac”, 24.

⁷⁰ Ahmed b. Süleyman, *Usulü’l-ahkâm*, 1/379.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, 5/123.

⁷² Ahmed b. Hanbel, 31/76. Şuayb el-Arnaût, Adil Mürşid ve diğerlerinin tahkik ettiği Müsned baskısında bu rivayet hakkında, rivayetin senedinde bulunan Yasin b. Muâz ez-Zeyyat’ın münkeru’l-hadîs ve zayıf, Behlül b. Ubeyd’in de zayıf olduğu bilgisi verilmektedir. bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 31/506.

Bu rivayet, Ali, İbn Abbas, Ammâr, Aişe ve Ebû Hüreyre⁷³ gibi kitap ve sünneti daha iyi bilen, büyük sahabilerin rivayetlerine muhaliftir.⁷⁴

Ahmed b. Süleyman sabah ezanında “es-salâtü hayrun mine’n-nevm” lafzının söylenmesini uygun bulmamaktadır. Bu lafzın meşru ve bidat-i hasene olduğunu düşünen Ebû Hanîfe⁷⁵, delil olarak Ebû Mahzûre’den rivayet edilen şu haberi göstermektedir:

“Ben saygı duyulan bir genç idim. Hz. Peygamber bana: ‘es-salâtü hayrun mine’n-nevm, es-salâtü hayrun mine’n-nevm’ de buyurdu.”⁷⁶

Ahmed b. Süleyman, bu rivayete karşılık:

Ömer b. Hafs’tan rivayet edildiğine göre dedesi Sa’d el-Kuraz, “es-Salâtü hayrun mine’n-nevm” lafzını Hz. Ömer’in hilafeti esnasında ezan içerisinde söyleyen ilk kişidir. Bunu işiten Hz. Ömer: ‘Bu bid’attir.’ demiştir.”⁷⁷ şeklindeki rivayeti tercih etmektedir. Bu tercih sebebini de şu şekilde açıklamaktadır:

Muhtemelen bu lafzın söylenmesini Hz. Peygamber sadece bir ezan için insanlara bir uyarı olarak söylemiştir. Şayet bütün ezanlar için olsaydı Hz. Ömer bu durumu inkâr edip “Bid’attir.” demez ve bu duruma şaşırmazdı.⁷⁸

Ahmed b. Süleyman, canlı hayvan karşılığında et alımının caiz olmadığı görüşündedir. Bu konuda Hz. Ebû Bekir ve İbn Abbas’tan gelen:

“Hz. Peygamber hayatta iken bir kasap deve kesmişti. Bir adam elinde bir oğlak ile gelip: ‘Bu oğlak karşılığında bana bundan et verin.’ dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir ve İbn Abbas: ‘Bu doğru olmaz.’ dediler.”⁷⁹ mealindeki rivayeti tercih etmektedir. Ebû Hanîfe ve İmam Ebû Yûsuf ise aynı cinsten olursa haram, değilse caiz olacağı görüşündedirler ve bu görüşlerini kıyasa dayandırmaktadırlar.⁸⁰

⁷³ Bu konudaki hadîsler için bk. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/169, 1/170.

⁷⁴ Ahmed b. Süleyman, *Usulü’l-ahkâm*, 1/48-49.

⁷⁵ et-Tahâvî, *Şerhu meâni’l-âsâr*, 1/101.

⁷⁶ et-Tahâvî, *Şerhu meâni’l-âsâr*, 1/137.

⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/189.

⁷⁸ Ahmed b. Süleyman, *Usulü’l-ahkâm*, 1/74-75.

⁷⁹ Benzer bir rivayet için bk. el-Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübra*, 5/484.

⁸⁰ es-Serahsî, *el-Mebsût*, 12/181.

Ahmed b. Süleyman, bu konuda şu açıklamayı yapmakta ve tercih sebebini belirtmektedir:

Ebû Bekir ve İbn Abbas'ın bu görüşlerine muhalif bir görüş bilinmemektedir. Bu durumda onların görüşü icma makamındadır. Ayrıca bu ikisi Hz. Peygamber'in bu konudaki hükmünü beyan sadedinde bu şekilde "Uygun olmaz." demişlerdir. Onların kendi fikirlerine göre ictihadda bulunmuş olmaları düşünülemez.⁸¹

Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*'ın Kitabü'n-Nikâh bölümünde Velâyet ve Nikâhta Denklik alt başlığı altında evlenecek çiftler arasındaki denklik konusundan bahsetmektedir.⁸² Ona göre denklik din ve nesepte gözetilmelidir. Delil olarak kullanmış olduğu rivayetlerden biri Selmân (r.a.)'ın Ömer (r.a.)'ın kızına dünürlük yaptığıında "Size kız vermemiz fakat kız almamamız emrolundu."⁸³ şeklindeki rivayet ve Hz. Peygamber'e nisbet edilen "Dinî hassasiyet ve yaratılış bakımından hoşunuza giden biri geldiğinde onu evlendirin. Şayet böyle yapmazsanız yeryüzünde fesat çıkar."⁸⁴ rivayetleri ile istidlâl etmektedir. Ahmed b. Süleyman'a göre Selmân (r.a.) sahabenin büyüklerindedir bu sebeple onun sözü daha muteberdir. Ayrıca Hz. Peygamber'in rivayetindeki, yaratılış (huluk) kavramı, nesebi de içine alan bir ifadedir. Bu sebeple evlilikte denklik göstergesi din ve neseptir. Nesepte denklik olmamasına rağmen evliliğin olabileceğine dair rivayetler kızın ve velisinin rızasına bağlıdır. Şayet onların rızası varsa evlilik caizdir. Rızaları olmazsa caiz değildir.⁸⁵

2. Hadisin Metni ile İlgili Tercihler

Ahmed b. Süleyman'ın, hadis metni içerisindeki farklı söylemleri çelişki olarak değerlendirdiği görülmektedir. Bu sebeple bu tür hadislerle istidlâli tercih etmemektedir. Örneğin suların temizliği ile ilgili

⁸¹ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 2/42-43.

⁸² Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/435.

⁸³ el-Hârûnî, *Şerhu't-Tecrîd*, 3/21. Bu rivayetten farklı olarak şöyle bir rivayet vardır: Selmân (r.a.)'a imamlık teklif edildiğinde "Biz size imam olamayız ve sizden kız alamayız. Allah bizi sizin vasitanızla hidayete erdirdi." bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 6/153.

⁸⁴ Tirmizî, "Nikâh", 3.

⁸⁵ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/438-439.

rivayet edilen “Su iki kulle miktarına ulaşınca pislik tutmaz.”⁸⁶ rivayetini tercih etmeme sebeplerinden birini şu şekilde belirtir:

Bu rivayetin zayıf olma sebeplerinden birisi de rivayet içerisindeki ihtilaftır. Bazı rivayetlerde “bir kulle” denirken diğerinde “bir veya iki kulle” denilmektedir. Bir diğerinde ise “üç kulle”⁸⁷ ifadesi vardır. Bir diğer rivayette ise “kırk kulle”⁸⁸ denilmektedir. Bazısında da “Hecer kullesi”⁸⁹ ifadesine yer verilmiştir.⁹⁰ Bu ifadedeki farklılıkları tutarsızlık olarak kabul eden Ahmed b. Süleyman, çok miktardaki suyun pislik tutmayacağı, az miktardaki suyun ise az bir necaset ile necis kabul edileceğine dair Ğadîr ve Budâ’a kuyuları ile ilgili rivayetleri⁹¹ delil olarak kullanmıştır.⁹²

Ahmed b. Süleyman’a göre ister cima ister başka bir sebeple olsun kasten bozulan ramazan orucunun yerine bir gün kaza orucu tutulur ve tevbe edilir. Bu karara namaza kıyasla ulaşır. Namaz bozulduğunda yerine aynı namaz tekrar kılınır, fazladan bir namaz kılınmaz. Oruç da bu şekildedir.⁹³ Keffaret orucu tutulması gerektiğini düşünenlerin⁹⁴ istidlâl ettiği rivayet⁹⁵ hakkında:

Konu ile ilgili rivayetler ihtilaflı olduğu için biz bu rivayetlere karşı çıkıyoruz. Kimi yerde bu durumda olan kişiye seçim hakkı veriliyor. Diğer bir yerde sırası ile yapması gerekenler söyleniyor. Başka bir yerde ise deve kurban etmesi söyleniyor. Kimi yerde yirmi sa’ hurma tasadduk etmesi isteniyor. Diğer bir yerde ise zihar keffareti ile aynı tutuluyor. Bu şekilde farklılık söz konusu olunca bu rivayetler müstehablık ifade

⁸⁶ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 32.

⁸⁷ Ahmed b. Muhammed İbn Hanbel, *Müsned* (Mısır: Müessesetü Kurtuba, 1313), 8/374.

⁸⁸ Ebû Bekir İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1409), 1/133. Bu rivayet İbn Ebî Şeybe’nin *el-Musannef*’inde Abdullah b. Amr’dan rivayetle mevkuf olarak verilmiştir.

⁸⁹ eş-Şâfiî, *Müsned*, 165.

⁹⁰ Ahmed b. Süleyman, *Usulü’l-ahkâm*, 1/10-11.

⁹¹ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 34; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/131.

⁹² Ahmed b. Süleyman, *Usulü’l-ahkâm*, 1/5-6.

⁹³ Ahmed b. Süleyman, *Usulü’l-ahkâm*, 1/309.

⁹⁴ Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1993), 3/79.

⁹⁵ Bu rivayet farklı lafızlarla birçok kaynak eserde zikredilmiştir. bk. Buhârî, “Hudûd”, 27; Ebû’l-Huseyin Müslim b. Haccac Kuşeyrî, *Sahih-u Müslim* (b.y.: Dâru İhya-i Kütübü’l-Arabiyye, 1955), “Sıyâm”, 14; Malik, “Sıyâm”, 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 16/403.

eder.⁹⁶ yorumunu yaparak tercihini Seleme b. Sahr'dan gelen şu rivayetten yana kullanır:

“Bir kadına karşı başkalarına duymadığım derecede düşkünlük gösterdim. Bu sebeple Ramazan başında zıhar yaptım. O kadın bana hizmet ederken bacağı açıldı ben de dayanamayıp üzerine vardım. Ardından Hz. Peygamber'e gidip durumu anlattım. Hz. Peygamber köle azad etmeme hükmetti.”⁹⁷ Ahmed b. Süleyman, bu rivayet neticesinde rivayetin zıharla alakalı olduğu oruçla bir ilgisinin olmadığı sonucuna ulaşır. Dolayısı ile Ahmed b. Süleyman'a göre zıharda keffaret vardır, orucun bilerek bozulmasında böyle bir durum söz konusu değildir.

3. İcmânın Tercihi

Sözlükte, bir fikir üzerinde ittifak etmek, azmetmek, bir şeyi sağlam yapmak gibi anlamlara gelen icmâ,⁹⁸ Zeydiyye usûlcülerine göre âm ve hâs olmak üzere iki kısma ayrılır. Âm olan icmâ, icmâ-ı ümmettir ki Müslüman müctehidlerin belli bir zamanda belirli bir konuda fikir birliğine varmaları demektir. Hâs olan icmâ ise icmâ-ı itrattır. Bu ise Ehl-i beyt'ten olan müctehidlerin aynı şekilde bir görüş üzerinde ittifak etmeleri anlamına gelmektedir. Bu müctehidler dört masum Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, ardından her asırda Hz. Hasan ve Hüseyin'in soyundan gelen müctehidlerdir.⁹⁹ Ahmed b. Süleyman'ın, *Usulü'l-ahkâm* içerisinde hem ümmetin icmânını hem de Ehl-i beyt'in icmânını tercih sebebi olarak kullandığı ve bunun bağlayıcılığına dikkat çektiği görülmektedir. İcmâ-ı ümmet ile ilgili tercihlerinden bazılarını şu şekilde örnek olarak göstermemiz mümkündür:

Ahmed b. Süleyman, namazda burun kanadığında tekrar abdest alınıp namaza yeniden başlanması gerektiği kanaatindedir. Bu durumda abdest alınıp namaza kaldığı yerden devam edileceği görüşünde olanlar¹⁰⁰ Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği:

⁹⁶ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/312.

⁹⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (b.y: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), “Talak”, 25.

⁹⁸ Râgıb el-İsfahânî, “cma”, *Müfredat el-fazi'l-Kur'an* (Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1997) 201-202; İbn Manzûr, “cma”, *Lisanü'l-Arab* (Beyrut: Daru Sâdır, 1414), 8/57-58.

⁹⁹ es-Sarimüddin el-Vezir, *el-Fusulü'l-lü'liyye* (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Menâhil, 1421/2001), 245.

¹⁰⁰ İmam Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî'nin bu görüşte olduğu bildirilmektedir. bk. Alâüddin el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 1/24.

“Kim namazda istifra ederse dönsün, abdestini yenilesin, konuşmadan namazına kaldığı yerden devam etsin.”¹⁰¹ hadisi ve İbn Abbas’tan rivayet edilen:

“Hz. Peygamber’in namazda burnu kanadığında abdest aldı ve namazına kaldığı yerden devam etti.”¹⁰² hadisi ile ihticâc etmektedirler. Ahmed b. Süleyman bu rivayetler hakkında şu analizi yapmaktadır:

Bu iki haber de zayıftır. Amel-i kesirin namazı bozacağı ve bu durumda namaza tekrar başlanacağı konusunda icmâ olduğu bilinmektedir. Şayet abdest bozulmuş ve tahâret şartı ortadan kalkmış ise bunu amel-i kesir olmaksızın nasıl tekrar yerine getirebiliriz. Bizim konu ile ilgili rivayet tercihimiz bu yöndedir. İhtiyat bunu gerektirir ayrıca şimdiye kadar Müslümanların genel uygulaması bu şekilde süregelmiştir.¹⁰³

Hurma, kuru üzüm, buğday gibi gıdaların beş vesk miktarına ulaşmadığı müddetçe zekâtının olmadığına dair hadisi¹⁰⁴ delil olarak kullanan Ahmed b. Süleyman, bu tercihinin açıklamasını şu şekilde yapar:

Ehl-i Medine’nin icmâna göre geçerli sa’ Ehl-i Medine’nin kabul ettiği sa’dır. Bu Irak ölçüsü olan mekkükün üçte biridir. Halef ve selef

¹⁰¹ Ebû'l-Hasen Ali b. Ömer Dârekutnî, *Sünenü Dârakutnî* (Beirut: Müessesetü er-Risâle, 2004), 1/280.

¹⁰² Dârekutnî, 1/288. Ömer b. Riyah bu haberin senesinde bulunan Ebû Bekir ed-Dâhîrî için “metrukü'l-hadis” demiştir.

¹⁰³ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/141. Ahmed b. Süleyman bu durumu amel-i kesir olarak değerlendirirse de amel-i kesirin sınırı konusu tartışmalı ve göreceli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. el-Kâsânî bu konuda şu değerlendirmeyi yapar:

“Zaruret haricinde namaz amellerinin dışında yapılan davranışlar amel-i kesir ise namazı bozar amel-i galil ise bozmaz. Amel-i kesirin ölçüsü konusu ihtilafıdır. Bazısı bu durumu iki el kullanılarak yapılan işler amel-i kesir diğerleri ise amel-i galildir derken bazısı namaz esnasında gömleği düğmelemek amel-i kesirdir namazı bozar hükmünü verirken diğerleri gömleğin düğmelerini çözmek bozmaz görüşündedir. Bazısı da amel-i kesiri karşıdan bakanın yapılan davranışı namaz dışında bir davranış olarak algılama durumuna göre değerlendirmektedir. Şayet böyle bir algı oluyorsa amel-i kesir bunun aksi olursa amel-i galil olarak değerlendirmektedir.” Bk. el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1/241. Görüldüğü üzere değerlendirmeler bilhassa “zaruret” durumu göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Zaruret söz konusu olduğunda sonuç farklılık arz etmektedir. Dolayısıyla burun kanaması ve kusma zaruret çerçevesi içerisinde değerlendirildiğinde namazı bozmayan bir davranış olarak görülebilir.

¹⁰⁴ Müslim, “Zekât”, 12.

uleması da bu şekilde rivayet etmiş ve bu konuda ihtilaf etmemiştir. Bu kendisi ile amel edilen sahih bir haberdir.¹⁰⁵ Bu ifadelerden Ahmed b. Süleyman'ın ameli Ehl-i Medine'yi önemsedığı ve onların icmâını hüccet olarak kabul ettiği de anlaşılmaktadır. Kendisi ifade etmese de bu kanaate varmasının bir sebebinin "Ölçek Medine'nin ölçeği tartı Mekke'nin tartısıdır."¹⁰⁶ hadisini esas olarak alması kuvvetle muhtemeldir.

Ahmed b. Süleyman, İbn Abbas'tan gelen:

"Bir hacı, şeytan taşlamadan sonra ziyaret tavafından önce hanımı ile cima ederse hacı batıl olmaz."¹⁰⁷ rivayeti hakkında şu bilgileri vererek tercih sebebini açıklamış olmaktadır:

Bu, Kâsım er-Ressî ve Yahyâ b. Hüseyin'in¹⁰⁸ sözleri olduğu gibi bütün fukahâ da bu görüştedir.¹⁰⁹

Ahmed b. Süleyman, çocuk dünyaya getiren bir cariyenin hür olacağına ve satılamayacağına dair rivayetlerden¹¹⁰ yola çıkarak ümm-ü veledin satılamayacağı hükmünü verir. İmamiye ise ümm-ü veledin satılabileceğini düşünmektedir.¹¹¹ Delil olarak ise Hz. Ali'den rivayet edilen:

"Ömer hilafeti esnasında ümm-ü veled konusunda benimle istişare etti ve birlikte onun azat edilmesi gerektiğine hükmettik. Ömer de Osman da hilafetleri esnasında bu şekilde hükmettiler. Hilafeti üstlendiğimde ben ümm-ü veledin cariye olarak kalmasına karar

¹⁰⁵ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/252.

¹⁰⁶ Ebû Dâvûd, "Büyû", 8; Nesâî, "Zekât", 44.

¹⁰⁷ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *el-Hâvî el-Kebîr* (Beirut-Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 4/219.

¹⁰⁸ Kâsım er-Ressî (öl. 246/860) ve Hâdî-İlêhak Yahyâ b. Hüseyin (öl. 298/911) Zeydiyye mezhebinin prensiplerini belirleyen önemli iki temsilcisidir. İki ilim adamı da kelâm, fıkıh ve hadis ilmindeki vukufiyetleri ile temayüz etmektedir. Kâsım er-Ressî ictihadları ile Zeydiyye içerisinde Kâsımiyye ekolünü oluştururken Yahyâ b. Hüseyin de Hâdeviyye ekolünün kurucusu olmuştur. Bk. Kadir Demirci, *Zeydiyye ve Hadis* (Ankara: Gece Akademi, 2019), 64, 72.

¹⁰⁹ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/401. Konu ile ilgili bk. et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 2/228-229.

¹¹⁰ İbn Mâce, "İtk", 2; Malik, "İtaka", 5.

¹¹¹ Ebû Bekir Ahmed b. Amr el-Bezzâr, *el-Bahru'z-zehhâr* (Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 2009), 3/309.

verdim.”¹¹² rivayetini kullanmaktadırlar. Ahmed b. Süleyman bu rivayet hakkında şu yorumu yaparak üzerinde icmâ olan rivayeti tercih ettiğini göstermektedir:

Burada Hz. Ali, ümm-ü veled efendisi ölünceye kadar cariye olarak kalır. Efendisi öldükten sonra hürdür demek istemiştir. Aksi takdirde icmâyâ muhalefet etmesi caiz olmaz.¹¹³

Ahmed b. Süleyman’ın ehl-i beytin icmâına dikkat çektiği ve tercih ettiği hususlar hakkında şu örnekleri verebiliriz:

Ahmed b. Süleyman, Übey b. Ka’b’dan gelen rivayete¹¹⁴ dayanarak küsuf namazının iki rekât, her rekâtta beş rükû iki secde yapılarak kılınacağı görüşündedir. Ahmed b. Süleyman, muhaliflerinin¹¹⁵ küsuf namazının dört rükû ve dört secdeyle kılınacağı görüşünde olduğu bilgisini verir. Ardından şu değerlendirmeyi yapar:

Ehl-i beyt, Übey b. Ka’b’ın rivayeti konusunda icmâ etmiştir. Bu sebeple biz bunu tercih ederiz.¹¹⁶

Ahmed b. Süleyman, Hz. Ali’den gelen “Emzirme iki senedir. İki sene içinde olan emzirme sonucunda haramlık vuku bulur. Bunun haricindeki emzirmeler hürmeti gerektirmez.”¹¹⁷ rivayeti ile istidlâl ederek iki senenin dışındaki emzirmenin hürmete sebep olmayacağı görüşünü belirtir. İmam Ebû Hanîfe ise otuz ay içerisinde emzirmenin hürmete sebep olacağı görüşündedir.¹¹⁸ Ahmed b. Süleyman bu konuda da “Bizim delil olarak kullandığımız rivayetler üzerinde ehl-i beytin icmâı vardır.” diyerek tercihinin belirtir.¹¹⁹

Ahmed b. Süleyman, ehl-i kitaptan olan bir kadın ile evlenmenin caiz olmadığı fikrindedir. Delil olarak “Hz. Peygamber Übey b. Ka’b’ı

¹¹² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/410.

¹¹³ Ahmed b. Süleyman, *Usulü’l-ahkâm*, 2/5.

¹¹⁴ Rivayet şu şekildedir: “Güneş tutulduğunda Hz. Peygamber iki rekât namaz kıldırdı. İki rekâtta da uzun surelerden okudu. Dörder rükû ve iki secde yaptı. İkinci rekâtta oturuşta güneş açılmıştı.” Bk. Ebû Dâvûd, “İstiskâ”, 3. Muhakkik Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, “Elbânî bu rivayet için “zayıf” demektedir.” bilgisini verir. bk. 1182 nolu hadis.

¹¹⁵ İmam Mâlik ve İmam Şâfiî bu şekilde görüş bildirmektedir. Bk. eş-Şâfiî, *el-Ümm*, 1/277.

¹¹⁶ Ahmed b. Süleyman, *Usulü’l-ahkâm*, 1/193.

¹¹⁷ Zeyd b. Ali, *Müsnedü el-İmam Zeyd* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, ts.), 316.

¹¹⁸ el-Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 4/6.

¹¹⁹ Ahmed b. Süleyman, *Usulü’l-ahkâm*, 1/606.

Yahudi bir kadınla evlenmekten men etti ve ‘Bırak o senin için muhsan değildir.’ buyurdu.”¹²⁰ rivayetini kullanmaktadır. Ahmed b. Süleyman, rivayet içerisinde geçen “la tuhassnüke” ifadesini “Kim Allah’a şirk koşarsa iffetli (muhsan) değildir.”¹²¹ hadisi ile açıklar. Ebû Hanîfe ise ehl-i kitap olan kadınlarla evlenilebileceği görüşündedir.¹²² Ahmed b. Süleyman buna karşı:

Bizim sözüümüz Ehl-i beytin icmâdır; şeklinde açıklama yapar.¹²³

4. İhtiyatlı Olanı Tercih

Ahmed b. Süleyman, ziyade daha önceliklidir, şeklinde bir genel kabulden yola çıkarak hadisler arasında seçim yapmak mecburiyetinde kaldığında, içerisinde ziyade ifadesi olan hadisleri daha ihtiyatlı olması sebebi ile tercihe daha uygun görmektedir. Burada ziyadeden kasıt sayısal fazlalıktır. Yani bir rivayette bir davranışın diğer rivayete göre daha fazla yapıldığı tespit ediliyorsa fazla olan sayıyı ölçü almak Ahmed b. Süleyman’a göre ihtiyatlı davranış olmaktadır. Örneğin Ahmed b. Süleyman, bayram namazlarında alınan ziyade tekbirlerle ilgili Amr b. Şuayb’tan nakledilen:

“Hz. Peygamber, Ramazan bayramı namazının birinci rekâtında namaz tekbirlerinin dışında yedi tekbir, ikinci rekâtında beş tekbir aldı.”¹²⁴ rivayeti ile Hz. Âişe’den gelen:

“Hz. Peygamber, Ramazan ve Kurban bayramlarında bayram namazının birinci rekâtında yedi, ikinci rekâtında ise beş tekbir alırdı.”¹²⁵ rivayetini delil olarak kabul etmektedir.

Bu düşüncesinden farklı olarak bayram namazlarında dört tekbir alındığına dair rivayetler¹²⁶ hakkında Ahmed b. Süleyman şu yorumu yapar:

¹²⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/536.

¹²¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/536.

¹²² et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 1/178.

¹²³ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/432.

¹²⁴ Ahmed b. Şuayb Nesaî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Salâtü'l-İdeyn”, 36.

¹²⁵ et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 4/344.

¹²⁶ Bu rivayetlerden birisi şu şekildedir: “Kasım b. Abdurrahman’dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Bize Hz. Peygamber’in ashabından bazıları Hz. Peygamber’in bayram namazında dörder dörder tekbir aldığını rivayet etti. Sonra yüzünü bize döndü ve ‘Cenaze namazı tekbirlerini unutmayın.’ dedi. Bu sırada elinin bir parmağı

Bizim rivayetlerimiz daha üstündür. Çünkü ziyade içermektedir. Ziyade de kabul açısından daha üstündür.¹²⁷

Ahmed b. Süleyman, Hz. Ali'den nakledilen "Bir adamın bir adama şahit olması caiz değildir. Bunun olabilmesi için iki kişinin bu şahit için ayrıca şahitlik etmesi gerekir."¹²⁸ rivayetinden yola çıkarak bir adamın şahitliğini kabul etmemektedir. Ardından bu konuda şu analize yer vermektedir:

Bu konuda "Hz. Peygamber bazı ashabına mektup verip: 'Bunu falanca yere varmadan açma.' dedi. O yere varınca mektubu açtılar ve içinde bildirilen şey ile amel ettiler."¹²⁹ şeklinde bir itiraz gelirse şöyle deriz:

Bu durum şahitlikle ilgili değil, haber ile ilgili bir durumdur. Haber konusunda bir adam veya bir kadının getirmiş olduğu haberin kabul edildiğini görüyoruz. Fakat şahitlik böyle değildir. Haber vermede gösterilmeyen ihtiyat, titizlik şahitlikte gösterilir.¹³⁰

Ahmed b. Süleyman, at etinin yenmesini caiz görmemektedir. Delil olarak Halid b. Velîd'den nakledilen:

"Hz. Peygamber, bize at, eşek ve katır etinin yenmesini yasakladı."¹³¹ rivayetini kullanır. Bu konuda farklı bir hüküm içeren Câbir b. Abdillâh'tan nakledilen:

"Hz. Peygamber bize eşek etini yemeyi yasakladı, et etini yemeye izin verdi."¹³² şeklindeki rivayet hakkında:

Eşek etinin yenilmesi at etinin yenilmesinden önce haram kılınmış olabilir. O sırada at etinin mübah olması daha sonra yenilmesinin nehyedilmesi mümkündür. Bir konuda ibaha ve nehy haberleri karşı karşıya geldiğinde nehy haberleri daha üstündür;¹³³ şeklinde yorum

kapalı diğerleri açık bir şekilde (dört) işaret yaptı." bk. et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, 4/345.

¹²⁷ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 1/186-187.

¹²⁸ el-Hârûnî, *Şerhu't-Tecrîd*, 2/133.

¹²⁹ Bu durum Abdullah b. Cahş seriyesinde olmuştur. bk. Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-Nebeviyye* (b.y.: Şeriketü't-Tabâtü'l-Fenniyye el-Müttehude, ts.), 2/178.

¹³⁰ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 2/369-370.

¹³¹ Ebû Dâvûd, "Et'ime", 26.

¹³² Buhârî, "Zebâih ve's-Sayd", 27.

¹³³ Ahmed b. Süleyman, *Usulü'l-ahkâm*, 2/454.

yapar ve ihtiyatlı olanın nehy içerikli rivayeti tercih etmek olduğunu ifade eder.

Sonuç

Aralarında ihtilaf olduğu düşünülen hadislerdeki ihtilafı çözümlenmenin bir yöntemi de bu rivayetlerden birini tercihtir. Tercih, muhtelifü'l-hadis ilmi içerisinde bir çözüm yöntemi olduğu gibi aynı zamanda anlama ve yorumlama işlemidir. Muhtelifü'l-hadis ilmi konusunda mesai harcayan ulema, tercih işlemi için bazı kriterler ortaya koymakla birlikte bu kriterler konusunda ortak bir yöntem belirlemiş değildir. Tercih işlemi ile ilgili kıstasların genel olarak âlimlerin bilgi birikimlerinin yanında müntesipleri oldukları ekollerin bakış açıları çerçevesinde şekillendiği görülmektedir.

Usulü'l-ahkâm adlı eserin müellifi Ahmed b. Süleyman'ın fakih bir muhaddis olarak hadisler arasındaki ihtilafı giderme konusunda başvurduğu yöntemlerden biri tercih yöntemidir. Bu bağlamda senedin sıhhatini göz önünde bulunduran müellif, Zeydî düşüncenin karakteristik özelliği olan metin merkezli tercihleri de sıklıkla kullanmaktadır. Bununla birlikte hadisler arasındaki ihtilafı çözüme konusunda cem' ve te'lif yöntemini daha çok kullanarak klasik dönem Zeydî ulemasından farklı bir davranış sergilemektedir. Bu durum onun kişisel bir tercihi olarak yorumlanabileceği gibi Zeydiyye içerisinde Ehl-i hadis düşüncesine bir yöneliş olarak da anlaşılabilir.

Sened ve ravi merkezli tercihlerinde seneddeki râvî isimlerinin farklılığını, bir râvînin konuya diğerinden daha vakıf olmasını ve râvînin hayatının sonlarına doğru zabt konusunda zaafa uğramış olmasını referans olarak alan ve tercihlerini bu kıstaslar üzerine inşa eden Ahmed b. Süleyman'ın bazı tercihlerinde subjektif davrandığı görülmektedir. O, Hişam b. Urve'nin ömrünün sonlarında ihtilat problemi yaşadığını bu sebeple hadisin tercih edilemeyeceğini belirtirken Zehebî buna itiraz etmekte ve Hişam b. Urve'nin böyle bir duruma düşmediğini, rivayetlerinin hepsinin delil olarak kullanılabileceğini söylemektedir. Yine sened ve râvî ile ilgili tercihlerinde merfû hadisi mevkûfa, ma'ruf ve meşhur hadisleri bu özellikte olmayan hadislere tercih ettiği görülmektedir. Ma'ruf ve meşhur kavramlarını da fakih bakış açısı ile değerlendiren Ahmed b. Süleyman bunları fakihler tarafından bilinen ve hüccet olarak kabul edilen rivayetler olarak anlamlandırmaktadır.

Hadisin metni ile ilgili tercihlerinde metin içindeki ifade farklılıklarını tutarsızlık olarak değerlendirmekte ve bu tür rivayetleri delil olarak kullanmamaktadır.

Ahmed b. Süleyman'ın, hem ümmetin icmâını hem de Zeydî düşüncenin genel kabulü olan Ehl-i beytin icmâını tercih sebebi olarak kullandığı ve bağlayıcılığına dikkat çektiği görülmektedir. Bunun yanında ameli Ehl-i Medine'yi önemseydiği ve onların icmâını da hüccet olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Hz. Ali'den gelen rivayetlerin tercihi konusunda her ne kadar tercih gerekçelerini belirtse de Ahmed b. Süleyman'ın az da olsa mensubu olduğu Zeydî görüşün genel kabullerini öncelendiğini söylememiz mümkün gözükmemektedir.

Hz. Peygamber'in bevletmek gibi mahrem durumlarını müminlerin annesi Hz. Aişe'nin daha iyi bileceğini düşünerek onun rivayetini tercih eden Ahmed b. Süleyman'ın bu konuda Hz. Aişe'ye yöneltilen eleştirileri dikkate almadığı görülmektedir.

Bir sahabinin fakih yönünün ağır basması, Hz. Peygamber ile yakınlığının daha çok olması da Ahmed b. Süleyman için bir tercih sebebi olarak görülmektedir. Bu anlamda Ömer b. Hattâb, Ali b. Ebû Tâlib, İbn Abbas, Ammâr, Aişe, Selman ve Ebû Hüreyre (r.anhüm)'den gelen haberleri incelemektedir.

Kaynakça

- Abdürrezzak. *Musannef*. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 2. Basım, 1403.
- Altaş, Özsoy, İlhan, Abdulvahab. "Hz. Âişe'ye Yöneltilen Eleştiriler". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/18 (2022), 629-659.
- Atar, Fahrettin. "Mükâtebe". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 31/530-532. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- el-Beyhakî, Ebû Bekir. *es-Sünenü'l-Kübra*. Lübnan-Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- el-Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr. *el-Bahru'z-zehhâr*. Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 2009.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1982.
- Dârakutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer. *Sünenü Dârakutnî*. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü er-Risâle, 2004.

- Darekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer. *Sünen*. Lübnan: Müessesetü'r-Risale, 2004.
- Demirci, Kadir. *Zeydiyye ve Hadis*. Ankara: Gece Akademi, 2019.
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebû Yûsuf. *el-Harâc*. b.y.: el-Mektebetü'l-Ezheriyye Li't-Türas, ts.
- el-Ferrâ, Ebû Mahammed b. el-Hüseyin. *et-Tehzîb fi fikhi li İmâm e's-Şâfiî*. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- el-Gazalî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfâ*. b.y.: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1993.
- el-Hârûnî, Ahmed b. el-Hasen. *Şerhu't-Tecrîd*. 6 Cilt. San'a: Merkezü'l-Bühûs ve't-Türasi'l-Yemenî, 2006.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit. *el-Kifaye fi ilmi'r-rivaye*. Medine: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir. *Musannef*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Hibbân, Muhammed el-Büstî. *Sahîh-u İbn Hibbân*. Beyrut: Müessesetü er-Risâle, 1988.
- İbn Hişâm, Abdülmelik. *es-Sîratü'n-Nebeviyye*. b.y.: Şeriketü't-Tabâtü'l-Fenniyye el-Müttehîde, ts.
- İbn Râhûye, Ebû İshâk Yakub. *Müsned*. Medîne: Mektebetü'l-Eymân, 1991.
- İmam Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs. *Müsned*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1980.
- el-Kâsânî, Alâüddin. *Bedâiu's-sanâi'*. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayıncılık, 1992.
- el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed. *el-Hâvî el-Kebîr*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- el-Mizzî, Yusuf b. Abdurrahman. *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*. Beyrut: Müessesetü er-Risâle, 1980.
- Nesaî, Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Özşenel, Mehmet. *Ebû Yûsuf'un Hadis Anlayışı*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2011.
- es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- es-Süyûtî, Celaleddin. *Miftahü'l-cenne fi ihticâci bi's-sünne*. Medine: el-Câmiu'l-İslâmiyye, 1989.
- es-Süyûtî, Celaleddin. *Tedrîbü'r-ravi*. b.y.: Dâru Tîbe, ts.

- eş-Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- eş-Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali. *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkîki'l-hakkı min ilmi'l-usûl*. y.y.: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1999.
- et-Tahâvî, Ebû Cafer. *Şerhu meâni'l-âsâr*. b.y.: Âlemü'l-Kütüb, 1994.
- el-Vezir, İbrahim Muhammed es-Sarimüddin. *el-Fusulü'l-lü'liyye*. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Menâhil, 2001.
- Yolaçan, Semih. *Usulü'l-Ahkâm Eseri Bağlamında Zeydî Muhaddis Ahmed b. Süleyman'ın (öl. 566/1171) Ahkâm Hadislerini Yorumlama Esasları*. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Zehebî, Şemseddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Siyer-u â'lâmi'n-nübelâ*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006.
- Zeyd b. Ali. *Müsnedü el-İmam Zeyd*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.